

Bruksela, dnia 25 kwietnia 2023 r.

Pani Marlena Małag
Minister Rodziny i Polityki Społecznej

Pan Zbigniew Ziobro
Minister Sprawiedliwości
Prokurator Generalny

Jako Posłanka do Parlamentu Europejskiego, doktorka nauk prawnych i radczyni prawna, a także współtwórczyni pierwszego projektu ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, przyjętej, w okrojonej formie w dniu 29 lipca 2005 roku¹, walcząca od ponad 20 lat z przemocą wobec kobiet, w tym z przemocą domową, zwracam się do Pani Minister oraz do Pana Ministra w sprawie zwiększenia skuteczności polskiego systemu ochrony przed przemocą w rodzinie, poprzez objęcie jego zakresem zwierząt domowych. Celem niniejszego wystąpienia jest przedstawienie wstępnych wniosków o charakterze *de lege ferenda*, w celu rozpoczęcia szerokiej debaty na temat koniecznego powiązania problemu przemocy wobec zwierząt domowych i przemocy w rodzinie, a także zainicjowania niezbędnych działań legislacyjnych i pozalegisłacyjnych, w celu skuteczniejszej ochrony ofiar-ludzi i ofiar-zwierząt².

¹ Dz.U. z 2005 Nr 180, poz. 1493, dalej jako: ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie.

² Postulaty zawarte w niniejszym wystąpieniu zostały po raz pierwszy przedstawione i opublikowane w: M. Anaszewicz, S. Spurek, *O wszystkich ofiarach przemocy domowej [w:] Sprawiedliwość dla zwierząt*, red. B. Błońska, W. Gogłóza, W. Klaus, D. Woźniakowska-Fajst, Instytut Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk, Stowarzyszenie Otwarte Klatki, Warszawa 2017.

Już kilkadziesiąt lat temu uznano, w odniesieniu do określonych zjawisk, że najbardziej drastyczną formą dyskryminacji jest przemoc. Dotyczy to przemocy ze względu na płeć, w szczególności przemocy w rodzinie³. Przemoc w rodzinie najczęściej stosowana jest wobec słabszych – kobiet, dzieci⁴ – i często wynika z nierównowagi sił oraz przeświadczenia, że jedni członkowie rodziny mogą mieć władzę nad innymi i mogą ją egzekwować wszelkimi, również przemocowymi metodami⁵. Ofiarami stają się osoby zależne, słabsze i takie, którym trudniej jest się poskarżyć i dochodzić sprawiedliwości. Na przemoc w dużym stopniu narażone są zwierzęta domowe. Jednocześnie przemoc wobec zwierząt może stanowić narzędzie przemocy psychicznej wobec ofiar-ludzi. Częstym zjawiskiem jest bowiem tzw. przemoc zastępcza (*ang. vicarious violence*), polegająca na znęcaniu się nad ofiarą poprzez zadawanie bólu komuś dla niej ważnemu⁶. Sprawcy przemocy mogą opierać się na silnej więzi opiekunki lub opiekuna ze zwierzęciem, aby grozić, kontrolować lub podporządkowywać sobie ofiary.

Badania potwierdzają ścisły związek pomiędzy przemocą doświadczaną przez kobiety, a przemocą wobec zwierząt domowych. W Stanach Zjednoczonych stwierdzono, że aż 76% sprawców przemocy wobec zwierząt znęca się także nad członkami swojej rodziny, przede wszystkim nad kobietami i dziećmi. Odnotowano, że im więcej pojawia się telefonów alarmowych w sprawie przemocy wobec zwierząt, tym więcej przypadków przemocy w rodzinie może wyjść na jaw⁷. Z kolei w Hiszpanii zbadano, że co druga kobieta będąca ofiarą przemocy domowej ma pod opieką zwierzę, a większość, bo aż 59% z nich, nie odchodzi, bądź opóźnia odejście od przemocowego partnera – narażając się tym samym na dalsze niebezpieczeństwo – ze strachu o zwierzę, które miałyby pozostać z nim w domu⁸.

³ Ogólne Zalecenie Nr 19 Komitetu ds. Likwidacji Dyskryminacji Kobiet pt. „Przemoc wobec kobiet” (General Recommendation No. 19 Violence against women), przyjęte 29 stycznia 1992 r., <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/recomm.htm> (dostęp: 01.04.2023).

⁴ Ze zgromadzonych przez Policję danych wynika, że w 2022 r. wśród ofiar przemocy w rodzinie 72,5% stanowiły kobiety, a 15% dzieci. Jednocześnie ponad 89% sprawców tej przemocy to mężczyźni, zob. *Sprawozdania z realizacji procedury „Niebieskie Karty” od 2012 roku*, Statystyka Policja 2023 r., <https://statystyka.policja.pl/download/20/361534/przemoc-w-rodzinie-2012-2021.xlsx> (dostęp: 01.04.2023).

⁵ Zob. m.in. Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, sporządzona w Stambule dnia 11 maja 2011 r. oraz Raport Wyjaśniający do Konwencji, opublikowany po raz pierwszy w polskiej wersji językowej [w:] S. Spurek, *Nasza Konwencja*, 2021, <https://trzymamstronekobiet.pl/> (dostęp: 01.04.2023).

⁶ Zob. m.in. Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 16 września 2021 r. zawierające zalecenia dla Komisji w sprawie uznania przemocy ze względu na płeć za nową dziedzinę przestępczości wśród wymienionych w art. 83 ust. 1 TFUE.

⁷ Zob. kampania Stop Abuse Project, <https://www.facebook.com/spotabuse> (dostęp: 01.04.2023).

⁸ Hiszpański rząd zareagował na te zatrważające dane uruchamiając program VioPet, umożliwiający kobietom zgłaszającym przemoc uzyskanie bezpiecznego schronienia także dla zwierzęcia. Więcej na temat sytuacji w Hiszpanii w kontekście omawianego problemu zob. J. Wiśniewska, *Kobiety zostają z przemocowymi partnerami, bo boją się o zwierzęta. Hiszpański rząd wie, jak im pomóc*, OKOpress, 15 listopada 2021, <https://oko.press/kobiety-zostaja-z-przemocowymi-partnerami-bo-boja-sie-o-zwierzeta-hiszpański-rząd-wie-jak-im-pomoc/> (dostęp: 01.04.2023).

Prawny system przeciwdziałania przemocy w rodzinie w Polsce, obejmujący zarówno przepisy prawa administracyjnego, cywilnego jak i karnego, nie zawiera jakiegokolwiek odniesienia do przemocy wobec zwierząt domowych. Konkretnie postulaty, w jaki sposób system ten należy uzupełnić o ochronę ofiar-zwierząt, poprzedzone zostaną w niniejszym wystąpieniu syntetycznym omówieniem tworzących go regulacji.

I. System przeciwdziałania przemocy w rodzinie w Polsce

Na wstępie należy wskazać, że polski system przeciwdziałania przemocy w rodzinie tworzony jest od niedawna. Stosunkowo najstarsze przepisy to przepisy ustawy z dnia 6 czerwca 1997 - Kodeks karny⁹, penalizujące znęcanie się nad osobą najbliższą – obecnie art. 207, z którego najczęściej ścigani są sprawcy zachowań wpisujących się w definicję przemocy w rodzinie. Przepisy prawa administracyjnego z kolei wprowadzono w tym zakresie do polskiego systemu prawnego dopiero w 2005 roku, tj. z chwilą uchwalenia ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Ustawa została przyjęta w bardzo okrojonej wersji w porównaniu do projektu opracowanego przez jego inicjatorkę, Pełnomocniczkę Rządu do Spraw Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn¹⁰. Ustawa obejmowała jedynie kilkanaście przepisów merytorycznych i dwa przepisy zmieniające, odnoszące się do Kodeksu karnego oraz ustawy o pomocy społecznej. Regulowała na dość ogólnym poziomie obowiązki i zadania samorządu terytorialnego i administracji rządowej w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie. W zakresie izolacji sprawcy od ofiary znowelizowano wówczas Kodeks karny, do którego wprowadzono zakaz kontaktów i nakaz opuszczenia lokalu jako środki karne i środki probacyjne, a zatem orzekane dopiero na etapie wyrokowania w postępowaniu karnym.

Dopiero nowelizacja w 2009 roku ustaw karnych (Kodeks karny, Kodeks postępowania karnego)¹¹, a następnie duża nowelizacja samej ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie¹² spowodowały, że prawny system ochrony przed przemocą stał się pełniejszy. Jego kolejnym kluczowym uzupełnieniem była w dalszej kolejności ratyfikacja przez Polskę w 2015 r. Konwencji Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy

⁹ Dz. U. Nr 88 poz. 553, dalej jako: Kodeks karny.

¹⁰ Szerzej na temat procesu legislacyjnego w zakresie dotyczącym ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz jej dużej nowelizacji z 2010 r. – zob. S. Spurek, *Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Komentarz*, Warszawa 2021, str. 359.

¹¹ Ustawa z dnia 5 listopada 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. Nr 206, poz. 1589.

¹² Ustawa z dnia 10 czerwca 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. Nr 125, poz. 842.

domowej, sporządzonej w Stambule dnia 11 maja 2011 r.¹³. Konwencja, będąca prawem powszechnie obowiązującym w Polsce, tworzy ogólne ramy prawne w celu zapewnienia ochrony kobiet i dziewcząt przed wszelkimi formami przemocy oraz zapobiegania, ścigania i eliminowania przemocy wobec nich, w tym przemocy domowej. Z kolei w 2020 r., do polskiego porządku prawnego wprowadzono instytucję natychmiastowego policyjnego nakazu opuszczenia lokalu przez sprawcę przemocy w rodzinie. W tym miejscu pragnę podziękować Pani Minister i Panu Ministrowi za zainicjowanie procesu legislacyjnego w tym zakresie oraz determinację wprowadzenia tej zmiany. Dziękuję także za przygotowanie kolejnych zmian ustawowych i kodeksowych, które wejdą w życie jeszcze w tym roku i wprowadzą dalsze gwarancje praw ofiar.

Od czasu ratyfikacji Konwencji Antyprzemocowej, niektóre z koniecznych zmian wskazanych w uzasadnieniu projektu ustawy o ratyfikacji¹⁴, zostały wprowadzone w życie. Za szczególnie istotną postrzegam nowelizację przepisów umożliwiającą wyżej wskazaną natychmiastową izolację sprawcy od osoby doświadczającej przemocy w rodzinie¹⁵, która uzupełniła znaczącą lukę w systemie ochrony. Bardzo ważne, zwłaszcza w kontekście pandemii COVID-19, jest też funkcjonowanie ogólnokrajowego, całodobowego, bezpłatnego telefonu zaufania, umożliwiającego udzielanie porad z zachowaniem poufności, zgodnie z obowiązkiem wyrażonym w art. 24 Konwencji Antyprzemocowej. Telefon funkcjonuje od 1 stycznia 2017 r.

Obecnie system prawny zapewnia więc lepsze – choć nadal niewystarczające – wsparcie i ochronę dla osób doświadczających przemocy w rodzinie¹⁶. Obejmuje on izolację sprawcy od ofiary (zakaz kontaktów, zakaz zbliżania się, nakaz opuszczenia lokalu, w tym w trybie natychmiastowym) stosowaną już bez względu na etap postępowania karnego, a także w trybie cywilnoprawnym oraz przez Policję lub Żandarmerię Wojskową podczas interwencji podjętej w związku z powzięciem informacji o stosowaniu przemocy w rodzinie. Prokurator Generalny zobowiązany jest raz na dwa lata opracowywać wytyczne w zakresie postępowań w tym zakresie. Na mocy nowelizacji z 2010 roku obowiązuje w Polsce zakaz stosowania kar cielesnych wobec dzieci. Nowelizacja ta ponadto nałożyła na gminy obowiązek powołania tzw.

¹³ Dz. U. z 2015 r. poz. 961, dalej jako: Konwencja Antyprzemocowa.

¹⁴ Druk sejmowy nr 2515 z 11 czerwca 2014 r., <http://orka.sejm.gov.pl/Druki7ka.nsf/0/E651513809A6D5D8C1257D010031FCD9/%24File/2515.pdf> (dostęp: 01.04.2023).

¹⁵ Ustawa z dnia 30 kwietnia 2020 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. poz. 956.

¹⁶ Szerokie omówienie niezbędnych zmian w systemie przeciwdziałania przemocy wobec kobiet i przemocy domowej przedstawiłam w 2020 r. Prezesowi Rady Ministrów Mateuszowi Morawieckiemu, w liście z dnia 9 grudnia 2020 r. Dostęp elektroniczny: https://sylwiaspurek.pl/upload/list_do_premiera.pdf (dostęp: 01.04.2023).

zespołów interdyscyplinarnych, które koordynują działania różnych instytucji i służb w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie, a także wprowadziła do systemu aktów prawa powszechnie obowiązującego szczegółowe przepisy dotyczące procedury „Niebieskiej Karty”, funkcjonującej wcześniej na podstawie zarządzenia Komendanta Głównego Policji.

Obecny system to zatem zarys interdyscyplinarnego działania w obszarach, które można określić jako trzy P – prosecution (karanie), prevention (zapobieganie), protection (ochrona). Jak już wskazałam, żadne z tych działań nie dotyczą jednak zwierząt domowych i nie uwzględniają doświadczanej przez nie przemocy, ani udowodnionych związków pomiędzy zjawiskiem tej przemocy oraz zjawiskiem przemocy w rodzinie.

II. Wnioski *de lege ferenda*

W celu rozszerzenia systemu ochrony przed przemocą w rodzinie na zwierzęta domowe, poniżej przedstawione zostaną postulaty niezbędnych zmian prawnych w trzech istotnych obszarach, tj. 1) „Niebieskiej Karty”; 2) pomocy w specjalistycznym ośrodku wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie dla osoby doświadczającej przemocy; 3) izolacji sprawcy od ofiary¹⁷. Należy podkreślić, że wszystkie proponowane zmiany dotyczą materii podstawowej, co decyduje o możliwości ich stosunkowo łatwego wprowadzenia w życie. Dwa pierwsze obszary uregulowane są na mocy aktów wykonawczych wydanych do ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. To rozporządzenia normujące procedurę „Niebieskiej Karty” oraz wzory formularzy „Niebieska Karta”, a także dotyczące standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie. Ostatni obszar to zasadniczo materia ustawowa, natomiast wytyczne do prowadzenia postępowań karnych w sprawach o przemoc w rodzinie (oraz izolacji sprawcy od ofiary w ramach tych postępowań) wydaje Prokurator Generalny w formie dokumentu, który nie ma postaci systemowego aktu normatywnego i Prokurator Generalny zgodnie ze swoją najlepszą wiedzą uwzględni w nim istotne kwestie dotyczące tych postępowań.

1. Procedura i formularze „Niebieskiej Karty”

¹⁷ Stosowane w niniejszym wystąpieniu nazewnictwo i brzmienie przepisów opiera się na obowiązujących jeszcze regulacjach, i nie uwzględnia terminologii i treści przepisów wprowadzonych nowelizacją ustawy z dnia 9 marca 2023 r. (Dz. U. poz. 535).

Pierwszy obszar proponowanych zmian to procedura i formularze „Niebieskiej Karty”. Zgodnie z art. 9d ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie procedura „Niebieskie Karty” obejmuje ogół czynności podejmowanych i realizowanych przez przedstawicieli jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, policji, oświaty i ochrony zdrowia w związku z uzasadnionym podejrzeniem zaistnienia przemocy w rodzinie. Wszczęcie procedury „Niebieskie Karty” następuje przez wypełnienie formularza „Niebieska Karta” w przypadku powzięcia, w toku prowadzonych czynności służbowych lub zawodowych, podejrzenia stosowania przemocy wobec członków rodziny lub w wyniku zgłoszenia dokonanego przez członka rodziny lub przez osobę będącą świadkiem przemocy w rodzinie. To zatem procedura interwencyjno-pomocowa, mająca na celu zapewnienie doraźnego bezpieczeństwa z jednej strony oraz długofalowej pomocy dla ofiar przemocy w rodzinie – z drugiej¹⁸. Ideą procedury jest współpraca między służbami działającymi na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie, działania wobec osób stosujących przemoc oraz na rzecz ochrony osób krzywdzonych. Chodzi o nawiązanie współpracy, a następnie działanie interdyscyplinarne – aby pomóc ofiarom specjaliści i specjalistki z różnych dziedzin powinni współpracować ze sobą¹⁹. O wszczęciu procedury zawiadamiany jest przewodniczący lub przewodnicząca zespołu interdyscyplinarnego – podmiotu, który działa na poziomie gminy i który dalej zajmuje się sprawą. Przebieg procedury oraz wzory formularzy określa rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”²⁰.

Wnioski *de lege ferenda* dotyczą treści rozporządzenia oraz wzorów kart A, B i D. Po pierwsze, proponuje się zmianę § 17 rozporządzenia, który dotyczy postępowania zespołu interdyscyplinarnego wobec sprawcy przemocy w rodzinie. W przepisie § 17 ust. 3 zawarto wyliczenie działań, jakie członkowie i członkinie zespołu interdyscyplinarnego podejmują w stosunku do osoby, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie. Zgodnie z tym przepisem członkowie i członkinie zespołu przekazują jej informacje o konsekwencjach popełnianych czynów, motywują do udziału w programach oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych, przeprowadzają rozmowę pod kątem nadużywania alkoholu, środków odurzających, substancji psychotropowych lub leków, a także przekazują informacje

¹⁸ D. Jaszczak-Kuźmińska, K. Michalska, *ABC przeciwdziałania przemocy w rodzinie – diagnoza, interwencja, pomoc*, Warszawa 2014, s. 65.

¹⁹ E. Bazyluk, M. Kulka, *Rozporządzenie w sprawie procedury „Niebieskie Karty” – komentarz*, <http://www.niebieskalinia.info/index.php/zadania-sluzb/59-rozporzadzenie-w-sprawie-procedury-niebieskie-karty-komentarz>

²⁰ Dz.U. Nr 209, poz. 1245.

o koniecznych do zrealizowania działaniach w celu zaprzestania stosowania przemocy w rodzinie. W tym przepisie, po punkcie 4, proponuje się dodać pkt 4a, tak aby uwzględnić w rozmowie zespołu interdyscyplinarnego ze sprawcą przemocy ewentualne ryzyko lub istniejącą już przemoc wobec zwierząt domowych. W ten sposób § 17 ust. 3 rozporządzenia otrzymałby następujące brzmienie (uzupełnienie podkreślono):

„3. Członkowie zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej podejmują działania w stosunku do osoby, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie, w szczególności:

- 1) diagnozują sytuację rodziny, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą;
- 2) przekazują informacje o konsekwencjach popełnianych czynów;
- 3) motywują do udziału w programach oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych;
- 4) przeprowadzają rozmowę pod kątem nadużywania alkoholu, środków odurzających, substancji psychotropowych lub leków;

4a) przeprowadzają rozmowę pod kątem stosowania przemocy wobec zwierząt domowych;

- 5) przekazują informacje o koniecznych do zrealizowania działaniach w celu zaprzestania stosowania przemocy w rodzinie.”

Kolejne wnioski *de lege ferenda* to kwestia zmian w samym formularzu „Niebieska Karta”. Formularz ten składa się z 4 części – A, B, C i D. Formularz „Niebieska Karta – A” zawiera m.in. dane ofiary i sprawcy przemocy, określenie form przemocy i czasu jej trwania, kwestie nadużywania środków psychoaktywnych, zachowanie rodziny podczas interwencji, wskazanie podjętych działań²¹. Formularz „Niebieska Karta – B” to informacja dla osób dotkniętych przemocą w rodzinie. Zawiera definicje przemocy, opis jej form i postaci, informację o miejscach, w których można uzyskać pomoc. Formularze C i D karty są natomiast wypełniane już podczas spotkania zespołu interdyscyplinarnego odpowiednio z ofiarą lub ze sprawcą i stanowią dokumentację kontaktu zespołu z tymi osobami.

Rekomenduje się wprowadzenie zmian do formularza „Niebieska Karta – B”. W tym formularzu wskazano jako najczęstsze formy przemocy w rodzinie przemoc fizyczną – taką

²¹ D. Jaszczak-Kuźmińska, K. Michalska, op. cit., s. 69; zob. także: G. Wrona, *Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie procedury Niebieskie Karty. Komentarz*, Rzeszów 2011.

jak bicie, popychanie, kopanie, duszenie, bicie przedmiotami, parzenie, policzkowanie; przemoc psychiczną – wyśmiewanie, szydzenie, lżenie, okazywanie braku szacunku, poddawanie stałej krytyce, kontrolowanie i ograniczanie kontaktu z bliskimi; przemoc seksualną, np. wymuszanie pożycia seksualnego, wymuszanie nieakceptowanych praktyk seksualnych, wymuszanie seksu z osobami trzecimi; inny rodzaj zachowań – zmuszanie do oddawania środków finansowych, uniemożliwienie podjęcia pracy, niezaspokajanie podstawowych potrzeb materialnych, niszczenie rzeczy osobistych, demolowanie mieszkania, wynoszenie sprzętów domowych i ich sprzedawanie i in. Proponuje się dodanie do przykładów przemocy psychicznej oraz do przykładów innego rodzaju zachowań sformułowania „stosowanie przemocy wobec zwierzęcia domowego”. Pozwoli to pokazać osobom, do których ta informacja jest kierowana w ramach interwencji (najczęściej interwencji Policji), że sprawca może znęcać się także poprzez przemoc wobec zwierzęcia domowego.

Konieczne jest także uzupełnienie formularza „Niebieska Karta – A”, czyli dokumentu, który jest najczęściej wypełniany podczas interwencji na miejscu zdarzenia. Do wskazanych tam form przemocy w rodzinie (punkt IV) proponuje się dodać sformułowanie o stosowaniu przemocy wobec zwierzęcia domowego. W analogiczny sposób jak formularz A powinien zostać uzupełniony formularz „Niebieska Karta – D”, wypełniany podczas rozmowy z osobą stosującą przemoc na spotkaniu zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej, do których trafił po wszczęciu procedury formularz „Niebieska Karta – A”. Ponadto w formularzu „Niebieska Karta – A” do opisu miejsca zdarzenia (punkt VII) postuluję dodanie rubryki na temat ewentualnej obecności na miejscu zdarzenia zwierzęcia domowego oraz informacje na temat jego stanu. W konsekwencji do opisu podjętych działań interwencyjnych (punkt XIX) rekomenduję dodanie informacji na temat działań podjętych wobec zwierzęcia domowego. W obecnym brzmieniu „Niebieskiej Karty – A” pojawia się także pytanie „Czy osoba, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie, była już kiedykolwiek karana za przestępstwo z użyciem przemocy lub groźby jej użycia”. Po tym pytaniu można dodać pytanie odnoszące się do karalności za przestępstwo z użyciem przemocy wobec zwierząt (podobnie w „Niebieskiej Karcie – D”).

Takie uzupełnienia formularza „Niebieskiej Karty” A i D umożliwią minimalną chociażby diagnozę sytuacji zwierzęcia domowego i podjęcie działań w celu ochrony i pomocy dla tego zwierzęcia. Wszystko to zostanie udokumentowane i będzie mogło stanowić podstawę do analizy zjawiska przemocy wobec zwierząt domowych, ewentualnego powiązania zjawiska przemocy w rodzinie w ogóle ze zjawiskiem przemocy wobec zwierząt domowych, w końcu

– co najbardziej istotne – umożliwi to zainicjowanie skutecznego przeciwdziałania przemocy wobec zwierząt w domu i zapobieganie ewentualnej lub już stosowanej przemocy wobec ludzi.

2. Pomoc w specjalistycznym ośrodku wsparcia

Drugi obszar rekomendowanych zmian prawnych to pomoc dla osoby doznającej przemocy w rodzinie świadczona w specjalistycznym ośrodku wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie. Takie ośrodki prowadzone są przez powiat. Regulacje dotyczące ośrodków zawiera rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 lutego 2011 r. w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, kwalifikacji osób zatrudnionych w tych ośrodkach, szczegółowych kierunków prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie oraz kwalifikacji osób prowadzących oddziaływania korekcyjno-edukacyjne²². Rozporządzenie określa co obejmuje standard podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczny ośrodek wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie w zakresie interwencyjnym (schronienie, pomoc psychologiczna, prawna), w zakresie terapeutyczno-wspomagającym (m.in. opracowanie indywidualnego planu pomocy ofierze przemocy w rodzinie uwzględniającego udzielanie poradnictwa, prowadzenie grup wsparcia, prowadzenie terapii indywidualnej), w zakresie potrzeb bytowych (całodobowy, okresowy pobyt, pomieszczenia do spania, ogólnodostępne łazienki, wyżywienie, odzież i obuwie). Wniosek *de lege ferenda* w zakresie pomocy dla ofiar to uzupełnienie § 1 ust. 1 pkt 1 lit. a rozporządzenia, tak aby jego brzmienie uwzględniało zwierzęta domowe (uzupełnienie jest podkreślone):

„§ 1. 1. Standard podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczny ośrodek wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie obejmuje:

- 1) w zakresie interwencyjnym:
 - a) zapewnienie schronienia ofierze przemocy w rodzinie oraz dzieciom pozostającym pod jej opieką, a także zwierzętom domowym, bez skierowania i bez względu na dochód, przez okres do trzech miesięcy z możliwością przedłużenia w przypadkach uzasadnionych sytuacją ofiary przemocy w rodzinie, (...)

²² Dz.U. Nr 50, poz. 259.

Dzięki takiej zmianie rozporządzenia, osoba doświadczająca przemocy w rodzinie mogłaby zabrać ze sobą, uciekając od sprawcy, nie tylko dzieci pozostające pod jej opieką, ale także zwierzęta domowe, które w przeciwnym razie mogą być narażone na przemoc ze strony sprawcy, który pozostał w mieszkaniu lub domu. Warto w tym miejscu raz jeszcze przywołać wyniki przeprowadzonego w Hiszpanii badania, wskazującego, że aż 59 %²³ ofiar przemocy w rodzinie nie odchodzi od sprawcy ze względu na strach o zwierzę, które miałyby z nim pozostać. Pewność, że miejsce zapewniające schronienie akceptuje także zwierzęta towarzyszące, może ułatwić już wystarczająco trudną decyzję o opuszczeniu gospodarstwa domowego. Chociaż brak analogicznych danych dotyczących sytuacji w Polsce, można przypuszczać, że liczba kobiet działających podobnie jest zbliżona, co tym bardziej uzasadnia powyższy postulat. Rozpatrując zapewnienie schronienia zwierzętom domowym, należy także zwrócić uwagę na to, że zwierzęta zapewniają ogromne wsparcie emocjonalne ofiarom w kluczowych momentach.

3. Izolacja sprawcy przemocy w rodzinie od ofiary

Ostatni obszar rekomendacji zmian to izolacja sprawcy przemocy w rodzinie od ofiary. Jak wskazano wyżej, zakaz kontaktów i zakaz zbliżania się to ustawowe narzędzia izolacji uregulowane w Kodeksie karnym i Kodeksie postępowania karnego i możliwe do zastosowania już od momentu wszczęcia postępowania karnego. W zakresie prowadzenia tego postępowania wydawane są wytyczne. Zgodnie z art. 8a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie do zadań Prokuratora Generalnego bowiem należy opracowywanie i wydawanie co najmniej raz na dwa lata wytycznych dotyczących zasad postępowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie²⁴. Kluczowe byłoby zatem podjęcie w wytycznych przez Prokuratora Generalnego tematu odseparowania sprawcy nie tylko od ofiar – najczęściej kobiet i dzieci, ale także od zwierząt domowych, nad którymi sprawca mógł się także znęcać bądź będzie się znęcał, aby dokuczyć swoim „ludzkim” ofiarom.

²³ D. Crawford, V. Bohac Clarke, *Inside the Cruelty Connection: The Role of animals in Decision-Making by Domestic Violence Victims in Rural Alberta*, Alberta SPCA, lipiec 2012 (dostęp: 01.04.2023).

²⁴ Ostatnie opublikowane wytyczne dotyczące zasad postępowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie: <https://pk.gov.pl/dzialalnosc/wytyczne-i-zarzadzenia/wytyczne-i-zarzadzenia/> (dostęp: 01.04.2023).

Najbardziej istotny w zakresie izolacji sprawcy od ofiary w ramach przygotowawczego postępowania karnego jest art. 275 Kodeksu postępowania karnego. Określa on środek zapobiegawczy dozoru policji. Stosownie do art. 275 § 2 Kodeksu postępowania karnego oddany pod dozór ma obowiązek stosowania się do wymagań zawartych w postanowieniu sądu lub prokuratora. Obowiązek ten może polegać na zakazie opuszczania określonego miejsca pobytu, zgłaszaniu się do organu dozoru w określonych odstępach czasu, zawiadamianiu go o zamierzonym wyjeździe oraz o terminie powrotu, zakazie kontaktowania się z pokrzywdzonym lub innymi osobami, zakazie przebywania w określonych miejscach, a także na innych ograniczeniach swobody oskarżonego, niezbędnych do wykonywania dozoru. Wytyczne Prokuratora Generalnego mogłyby wskazywać na możliwość oraz na potrzebę stosowania w ramach dozoru Policji ograniczenia polegającego na zakazie zbliżania się do zwierzęcia domowego. Taka izolacja zapewniłaby ochronę i bezpieczeństwo dla zwierzęcia, ale także dla innych ofiar. Sprawca nie mógłby wykorzystywać w takiej sytuacji np. faktu zajmowania się zwierzęciem do kontaktów z innymi ofiarami i kontynuowania stosowania przemocy wobec tych ofiar.

Podsumowanie

Polski system prawny przeciwdziałania przemocy w rodzinie nie obejmuje *de facto* żadnych elementów dotyczących zjawiska przemocy wobec zwierząt domowych. Choć brakuje danych i statystyk policyjnych, prokuratorskich i sądowych odnoszących się wyraźnie do przemocy wobec zwierząt domowych, skala tego zjawiska może być duża, podobnie jak duża, zgodnie z badaniami wiktymologicznymi, jest „ciemna” liczba spraw przemocy domowej wobec najsłabszych członków rodziny – kobiet, dzieci, osób starszych i osób z niepełnosprawnościami. Tym bardziej zatem brakuje w Polsce takich oficjalnych danych dotyczących postępowań karnych, które umożliwiłyby dokonanie oceny współwystępowania przemocy wobec ludzi i przemocy wobec zwierząt.

Polski system prawny zawiera jednak instrumenty, które – po niewielkich modyfikacjach – mogą być stosowane do ochrony zwierząt domowych i zapobiegania ewentualnej przemocy w rodzinie. Niniejsze wystąpienie przedstawia wnioski *de lege ferenda* odnoszące się do aktów wykonawczych do ustawy – rozporządzeń, których zmiana jest dużo prostsza legislacyjnie niż nowelizacja aktu rangi ustawowej, a także do dokumentu wydawanego poza procesem legislacyjnym przez Prokuratora Generalnego. Obszary proponowanych zmian to pomoc dla ofiar przemocy w specjalistycznym ośrodku, procedura

„Niebieskie Karty”, w szczególności w zakresie brzmienia formularza, oraz wytyczne w zakresie izolacji sprawy w ramach postępowania karnego.

To ważne obszary nie tylko dla ochrony zwierząt. Wprowadzenie w systemie tych zmian umożliwi integrację działań, z której korzyści będą niezaprzeczalne. Integrując działania wobec ofiar-ludzi oraz wobec ofiar-zwierząt domowych, będziemy mogli powiązać obydwa zjawiska, gromadzić konieczne dane oraz całościowo analizować problem. Przy niewielkich zmianach w obecnym systemie możliwe będzie zapewnienie ochrony nowej grupie doświadczającej przemocy – zwierząt domowych – i wzmocnienie systemu ochrony ludzkich ofiar przemocy domowej. Przedmiotowe zmiany mogłyby także stanowić wsparcie działań prewencyjnych poprzez krzyżowe wykrywanie przemocy domowej. W końcu, dzięki włączeniu zwierząt domowych do obecnego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, możliwe byłoby wprowadzenie interdyscyplinarnej ochrony praw zwierząt.

Mając na uwadze powyższe, zwracam się do Pani Minister oraz do Pana Ministra z uprzejmą prośbą o analizę zaprezentowanych wniosków *de lege ferenda*, przedstawienie stanowiska w ich przedmiocie, oraz o podjęcie, według właściwości, stosownych działań w celu ich wdrożenia. Niniejsze wystąpienie kieruję do Państwa wspólnie z ekspertami i ekspertkami oraz organizacjami pozarządowymi działającymi na rzecz praw człowieka i na rzecz praw zwierząt. Liczymy, że zaprezentowane tutaj argumenty i propozycje zmian legislacyjnych spotkają się z Państwa uznaniem i zostaną wdrożone jeszcze w tej kadencji przed październikowymi wyborami parlamentarnymi.

Organizacje i osoby popierające niniejsze wystąpienie:

1. Prof. dr hab. Andrzej Elżanowski, Wydział „Artes Liberales”, Uniwersytet Warszawski
2. Dariusz Gzyra, Wydział „Artes Liberales”, Uniwersytet Warszawski
3. Dr hab. Joanna Hańderek, Instytut Filozofii, Uniwersytet Jagielloński
4. Dr Joanna Kowalczyk-Bednarczyk, Bieganizm
5. Adw. Karolina Kuszlewicz, Kancelaria nad Wisłą
6. Prof. dr hab. Piotr Skubała, Wydział Biologii, Uniwersytet Śląski w Katowicach
7. Lek. wet. Dorota Sumińska, audycja „Zwierzę Ci się”

8. Dr hab. Marcin Urbaniak, Instytut Filozofii i Socjologii, Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie
9. Akcja Demokracja
10. Azyl Świnki Lily
11. Azyl dla Świń „Chrumkowo”
12. Centrum Praw Kobiet - Oddział w Łodzi
13. Ekowyborca
14. European FEM Institute
15. Fundacja Alberta Schweitzera
16. Fundacja Czarna Owca Pana Kota
17. Fundacja Happy Paw
18. Fundacja Oficyna 21
19. Fundacja Świat w naszych rękach
20. Fundacja Zwierzęta Niczyje
21. Green REV Institute
22. Instytut Przeciwdziałania Wykluczeniom
23. Lubuskie Stowarzyszenie na Rzecz Kobiet BABA
24. Magazyn Istota
25. Ogólnopolskie Pogotowie dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia”
26. Polska dla Zwierząt
27. Stowarzyszenie Empatia
28. Stowarzyszenie Inicjatywa Obywatelska „Pro Civium” praw kobiet
29. Stowarzyszenie Mężczyźni Przeciw Przemocy
30. Stowarzyszenie na Rzecz Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia”
31. Wio z Krakowa